

PDF VERSION BY

ParsTech

2007

www.parstech.org

مکہ و مدینہ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مکمل
و
پیشہ

حج امانتی الهی و چهارمین رکن اسلام است، سه رکن پیش از آن عبارتند از «نماز»، «زکات»، و «روزه». در اهمیت حج همین بس که در روایت آمده است:

«اگر مسلمانی مستطیع شود و به مکه فرود و بمیرد، شایسته نام مسلمانی نیست و یهودی یا نصرانی از دنیا خواهد رفت.»

شبه جزیره عربستان

عربستان سعودی دو میلیون و دویست و چهل هزار کیلومتر مربع مساحت دارد و جمعیت آن حدود ۱۳ میلیون نفر است. این کشور در جنوب غربی آسیا واقع شده و از شمال به کشور اردن هاشمی، عراق و کویت و از شرق به

خلیج فارس و شیخ نشین های جنوبی آن و دریای عمان، و از جنوب به جمهوری یمن و از مغرب به دریای سرخ محدود است.

پادشاهی در عربستان موروثی است و شخص پادشاه بر وزیران ریاست دارد. پایتخت عربستان ریاض است و مراکز دینی این کشور دو شهر مکه و مدینه اند. ساکنان عربستان مسلمانند اما در فروع، پیرو مذهب احمد بن محمد بن حنبل (م - ۲۴۲) و در اصول اعتقاد، پیرو مکتب ابوالحسن اشعری (م - ۳۳۰) می باشند.

گروهی از آنان پیروان محمد بن عبدالوهاب اند. وی در شهر «عیینه» از بلاد نجد متولد شد. فقه حنبلی را از پدر خویش آموخت و سرانجام بر اثر خواندن کتاب های ابن تیمیه (۶۶۱ - ۷۲۸) و شاگرد او ابن قیم (۶۹۱ - ۷۵۱) روش آنان را پذیرفت. این دو در اصطلاح، معروف به ظاهری هستند؛ یعنی بر ظاهر معنای قرآن و احادیث اعتماد می کنند. محمد بن سعود سر سلسله خاندان سعودی، که در دهکده درعیه (نزدیک ریاض فعلی) اقامه داشت، به وی گروید و پس از او نیز پادشاهان دیگر از وی پیروی کردند. محمد بن عبدالوهاب و گرویدگان به وی، ساختن قبر و هر گونه نما روی قبرها را بدعت و کفر می دانند و بدین

جهت آثار قبرهایی را که در «بقیع»، «أُحُد»، «مکه» و دیگر جاها بود ویران کرده، قبرها را با زمین هموار ساختند. در عربستان سعودی پیروان دیگر مذاهب اسلامی نیز وجود دارند؛ و از جمله در مدینه، مکه و قطیف، اقلیت شیعه زندگی می‌کنند.

مکه

مکه ام القری و مرکز ظهور دین اسلام است و گذشته از شرافت و قداستی که از آغاز خلقت و به خصوص از زمان حضرت ابراهیم علیه السلام داشت، نخستین آیه‌های قرآن کریم نیز در آنجا بر رسول خدا صلی الله علیه و آله فرود آمد. و نیز آنجا زادگاه آن حضرت و امیر مؤمنان علیه السلام و فاطمه زهرا علیها السلام است.

مکه در ارتفاع ۳۳۰ متر از سطح دریا قرار دارد و رشته کوه‌های متعددی آن را فرا گرفته است. فاصله مکه تا بندر جده حدود هشتاد کیلومتر و درجه حرارت آن در زمستان و تابستان میان ۱۸ تا ۴۷ درجه بالای صفر متغیر است.

هر چند این شهر از هزاران سال پیش به قداست معروف بوده اما سراسر این تاریخ جز آغاز و آخر آن به درستی روشن نیست. به فرموده قرآن کریم، نخستین کس ابراهیم بود که خانواده خود را در این سرزمین بی آب و

علف جای داد تا این که در دوره‌های پس از آن، گروهی به نام «عمالیق» بر آن مسلط شدند. در سده چهارم میلادی بر اثر به هم خوردن اوضاع اجتماعی و اقتصادی جنوب عربستان، دسته‌هایی از مردم جنوب به دیگر نقاط شبه جزیره مهاجرت کردند. تیره‌ای که به نام «جُرهم» معروف بودند در مکه ساکن شدند و کار اداره شهر را به عهده گرفتند. پس از آنان تیره «خزاعه» بر آنجا سلطه یافتند و در آغاز سده ششم میلادی قصی فرزند کلاب، جدّ اعلای رسول خدا ﷺ قریش را، که در بیابان‌ها و دره‌های بیرون مکه می‌زیستند، به شهر آورد و ریاست مکه را در دست گرفت و «دار الندوه» را تأسیس کرد.

دار الندوه نخستین و تنها مجلس مشاوره در سراسر عربستان بود. این مجلس سپس منزلگاه خلفا و امرا گردید، سپس اندک اندک بنای آن رو به ویرانی نهاد و سرانجام جزو مسجد گردید و امروزه هیچ نشانی از آن نمانده است.

مسجد الحرام

نام مسجدی است که گرداگرد کعبه قرار دارد و قدیمی‌ترین و معروفترین مسجد در تاریخ اسلام به شمار می‌رود. تاریخ نشان می‌دهد که تا پس از رحلت رسول

گرامی ﷺ مردم خانه‌های خود را نزدیک به خانه کعبه می‌ساختند، سپس در دوران خلفا از آن جلوگیری کرده و به تدریج بر مساحت مسجد افزودند؛ به شکلی که هم اکنون حدود یکصد و هشتاد هزار متر مربع مساحت دارد. شصت و دو در بزرگ و کوچک برای آن ساخته‌اند؛ سه در اصلی و بزرگ آن به نام‌های «باب العمره»، «باب السلام» و «باب ملک عبد العزیز» معروف است و بر هر یک دو مناره به ارتفاع ۹۲ متر با قاعده‌ای به ابعاد 7×7 متر قرار دارد و بر تارک هر مناره، هلالی به ارتفاع $5/6$ متر از برنز طلاکاری است. هفتمین مناره مسجد بر در «باب الصفا» است. دو مناره بزرگ نیز که هر یک به ارتفاع ۸۹ متر است در ضلع غربی مسجد، در توسعه اخیر بنا گردیده است که بدین ترتیب تعداد آنها به نه عدد رسیده است. مسجد با وسعت فعلی گنجایش حدود ۸۲۰ هزار نمازگزار را دارد.

خانه کعبه

کعبه ساختمان چهار گوشه مسقفی است در داخل مسجد الحرام که نمای ظاهری آن را سنگ‌های مایل به رنگ خا کستری تشکیل می‌دهد و در تمام مدت سال، با

پرده‌ای سیاه که حاشیه فوقانی آن با نخ‌های طلایی قلاب دوزی شده، پوشیده است. بلندی خانه کعبه تقریباً ۱۵ متر است. طول ضلع در کعبه، یعنی از رکن اسود تا رکن عراقی ۱۱/۶۸ متر طول رکن عراقی تا شامی؛ طرفی که حجر اسماعیل در آن قرار دارد ۹ متر و ۹۰ سانتی متر طول رکن شامی تا رکن یمانی ۱۲/۰۴ متر و طول رکن یمانی تا رکن اسود ۱۰/۱۸ متر است.

در خانه بر ضلع شرقی قرار دارد و بلندی آن از زمین دو متر است. و در تمام سال، جز هنگامی که بخواهند داخل خانه را شستشو کنند، و یا میهمانی بلند پایه از کشورهای اسلامی داشته باشند بسته است.

ارکان کعبه

هر یک از چهار ضلع خانه یا چهار رکن آن، به نامی موسوم است، رکن شمالی را «عراقی»، رکن غربی را «شامی»، رکن جنوبی را «یمانی» و رکن شرقی را «اسود» گویند. خانه کعبه مربع شکل و مسقف و داخل آن دارای سه ستون است. در بازسازی سال ۱۳۷۵ ه.ش. دیوارهای داخلی آن را تعمیر و سنگ‌های جدید بر آن نصب کرده‌اند.

حجر الاسود

حجر الاسود که در رکن شرقی است و به ارتفاع تقریبی یک و نیم متر از زمین قرار گرفته، سنگی است سیاه مایل به سرخی و بیضی شکل به قطر سی سانتیمتر که در آن نقطه‌های قرمز دیده می‌شود و در پوششی از نقره قرار گرفته است.

ناودان

ناودان بر بام خانه، میان رکن عراقی تا شامی و بر فراز حجر اسماعیل واقع است. گویند آن را نخست حجاج بن یوسف نهاد تا باران بر بام خانه جمع نشود. در روایت آمده است که دعا در زیر ناودان کعبه مستجاب است.

حجر اسماعیل

حجر اسماعیل میان رکن شامی و عراقی و با دیوارهای به صورت نیم دایره، به ارتفاع $1/30$ و عرض ۵۰ سانتیمتر قرار دارد. گویند هاجر و اسماعیل و حدود ۷۰ پیامبر در آنجا مدفون اند.

مُلْتَزَم

آن قسمت از دیوار خانه، که میان حجر الأسود و در

خانه کعبه واقع است را ملتزم نامند؛ زیرا حاجیان خود را موظف و ملزم می‌دانند که در آنجا دعا کنند.

مستجار

مستجار در کنار رکن یمانی و در قسمت مقابل در کعبه واقع شده و آن زمان که کعبه دو در داشته، در دیگر آن در این محل بوده و سپس مسدود گردیده است و گویند همان جایی است که برای فاطمه بنت اسد هنگام ولادت مولود کعبه، علی علیه السلام شکافته شد.

شاذروان

برآمدگی کوتاهی را که در اطراف دیوار کعبه - جز سمت حجر اسماعیل - وجود دارد «شاذروان» نامند.

مقام ابراهیم

در فاصله حدود ۱۳ متری دیوار کعبه و در سمت حجر الاسود، بنایی با قبه‌ای کوچک و طلایی رنگ وجود دارد. درون آن سنگی است که جای پایی در آن دیده می‌شود و آن منسوب به جای پای ابراهیم علیه السلام است. در گذشته، بر روی این محل قبه‌ای بزرگ از آجر و سنگ و چوب بنا شده بود

که اطراف آن را با آیات قرآن مزین کرده بودند و چون از فضای مطاف می‌کاست در سال ۱۳۸۵ هـ. ق. به دستور دولت سعودی تخریب و به جای آن ضریحی کوچک به شکل کنونی ساخته شد.

پرده کعبه

بر روی کعبه پوششی است سیاه رنگ که آن را «کسوه» و یا «پرده کعبه» می‌نامند. نخستین کسی که خانه کعبه را پرده پوشانید به قولی «تبع حمیری» پادشاه یمن بود. امیر مؤمنان علی بن ابی طالب علیه السلام نیز همه ساله از عراق برای کعبه پرده‌ای می‌فرستاد. چون مهدی عباسی به خلافت رسید خادمان کعبه از انبوهی پرده‌ها بر روی کعبه شکایت کردند و گفتند بیم آن می‌رود که خانه صدمه ببیند. مهدی دستور داد پرده‌ها را بردارند و تنها یک پرده بر آن بگذارند و سالی یک بار آن را عوض کنند این سنت تا به امروز ادامه دارد. و بر آن آیه‌هایی از قرآن کریم قلاب دوزی شده است.

زمزم

هنگامی که ابراهیم همسرش هاجر و اسماعیل را به مکه

آورد و کنار کعبه سکونت داد، اسماعیل به شدت تشنه شد و مادر به دنبال آب میان صفا و مروه دوید و سرانجام جبرئیل بال و یا پاشنه پای خود را بر زمین کوفت و زمزم جوشید، پس از مدتی آثار چاه از میان رفت تا آن که عبدالمطلب بار دیگر آن را حفر نمود و از آن زمان تاکنون حاجیان از این آب بهره‌مند می‌شوند. در توسعه اخیر سالن‌های جداگانه‌ای برای زنان و مردان، در طبقه زیرزمین مطاف، در کنار چاه ساخته شده و زائران از شیرهای آبی که در آنجا نصب شده و نیز از ظرف‌های ویژه‌ای که در نقاط مختلف مسجد الحرام از آب زمزم پر می‌شود استفاده می‌کنند.

صفا و مروه

صفا و مروه نام دو کوهی است که در مسعی قرار دارد و در موسم حج، حاجیان هفت بار فاصله میان آن دو را طی می‌کنند. با افزایشی که در مساحت مسجد الحرام صورت گرفته، مسعی و مسجد الحرام به هم متصل شده است. طول آن $394/5$ و عرض آن ۲۰ متر است و ارتفاع طبقه اول ۱۲ و طبقه دوم ۹ متر می‌باشد. هم‌اکنون قسمتی از کوه صفا باقی مانده ولی بخش عمده‌ای از کوه مروه در سال

۱۳۷۴ شمسی با هدف گسترش محل، برداشته شده و تنها بخشی از کوه در محل دور زدن زیر پای سعی کنندگان باقی مانده است. سعی مجموعاً ۱۸ در دارد.

جرا

در شمال مکه کوهی است بلند، مشرف بر منا به نام کوه نور که در دامنه جنوبی اش به فاصله ۱۶۰ متری از قله آن، غاری است به نام «حرا» و یکی از مکان‌های مقدس شهر مکه است. حضرت محمد ﷺ پیش از بعثت، در آنجا با خدا خلوت می‌کرد و نخستین آیه‌های قرآن در آنجا بر پیامبر نازل شد.

زادگاه رسول خدا ﷺ

رسول خدا ﷺ در خانه‌ای، در شعب ابی طالب چشم به جهان گشود. چون آن حضرت از مکه به مدینه هجرت کرد، عقیل آن خانه را گرفت و سپس به محمد بن یوسف ثقفی فروخت، سپس خیزران مادر هارون، آن را مسجد کرد تا مردم در آن نماز بگذارند.

در سال ۱۰۰۹ ه. ق. سلطان محمد پسر سلطان مراد آن را از نو عمارت کرد و برای آن قبه و مناره ساخت و مؤذن و

خادم و امام جماعت گمارد. آن جا اکنون کتابخانه عمومی شهر مکه است.

دار ارقم

این همان منزلی است که پیامبر ﷺ و مسلمانان نخستین، در آغاز اسلام، پنهانی در آنجا جمع می شدند و خدا را عبادت می کردند. دار ارقم نزدیک صفا و خارج مسجد الحرام بوده است. سپس در آن جا کتابخانه ای ساختند که در سال ۱۳۹۵ ه. ق. ویران شد. و در توسعه ای که در زمان سعود بن عبدالعزيز صورت گرفت، داخل مسجد گردید.

غار ثور

کوه ثور در سه کیلومتری جنوب شهر مکه و در جنوب منطقه ای به نام «مسفله» قرار دارد که غار ثور بر روی آن واقع است. این غار به ثور بن عبد مناف منسوب بوده و پیامبر ﷺ هنگام هجرت به طرف مدینه، سه شبانه روز در آن پنهان شدند و خداوند با بستن تار عنکبوت بر دهانه غار، آن حضرت را از شر مشرکان نگاه داشت و پس از رفع خطر به مدینه هجرت کرد.

شعب ابی طالب

شعب ابی طالب، یا شعب علی، جایی است که مشرکان مکه پیامبر ﷺ و بنی هاشم را حدود سه سال در آنجا محصور کردند و مردم را از دیدار و معامله با آنان منع نمودند. این دره به سوی کوه ابوقییس سرازیر است و همان جایی است که کتابخانه مکه - هم اکنون - در آن جاست و در کنار مسجد الحرام واقع است.

عرفات

صحرائی است، در شرق مکه اندکی متمایل به جنوب در فاصله بیست و یک کیلومتری، بر سر راه طائف. گفته اند در آنجا آدم و حوا با هم آشنا شدند. در جهت شمالی این دشت کوهی است که آن را جبل الرحمه یا جبل عرفات نامند. صحرای عرفات در این سالها درختکاری شده و هر حاجی باید از ظهر روز نهم ذوالحجه تا غروب شرعی آن روز، در این صحرا به قصد قربت وقوف نماید.

مشعر الحرام

مشعر یا مزدلفه جایی است که حاجیان پس از عرفات

بدان جا می‌روند و تا سر زدن آفتاب در آن می‌مانند. مشعر میان دو تنگنای عرفه از یک سو و محسّر از سوی دیگر واقع شده است.

منا

دره‌ای است به عرض تقریباً پانصد متر و طول حدود سه کیلومتر و نیم که حاجیان باید از طلوع خورشید روز دهم تا ظهر روز دوازدهم - جز ساعاتی که اجازه داده شده - آنجا را ترک نکنند و در آن مکان بمانند. آن جا را «مُتَى»، «مَتْنَى» و «مِنَى» هر سه خوانده‌اند و برای هر یک وجه تسمیه‌ای نیز ذکر کرده‌اند.

جمرات

جمع جمره، به معنای توده‌ای از سنگ است. جمره‌های سه‌گانه، در منا و نزدیک به مکه است. نوشته‌اند در اینجا بود که آدم شیطان را که در پی وی می‌رفت با افکندن سنگ ریزه از خود راند. و حاجیان با تاسی به آن حضرت و به عنوان یک واجب دینی، روزهای ۱۰ تا ۱۲ به طرف ستون‌های سنگی هر یک از جمره‌ها سنگ پرتاب می‌کنند.

مساجد مکه

مسجد تنعیم

این مسجد نزدیک‌ترین مسجد به حدود حرم، و در راه مدینه واقع است که غالباً برای عمره مفرده از این مسجد محرم می‌شوند.

مسجد جن

این مسجد در پایین کوه حجون، به سمت حرم، حدود ۵۰ متر پس از پل حجون و نزدیک قبرستان ابوطالب واقع است. سبب نامیده شدن آن به جن، آن است که سوره مبارک جن در این مکان بر پیامبر ﷺ نازل شد. نام دیگر آن مسجد الحرس است.

مسجد خیف

مسجد خیف بزرگ‌ترین مسجد منا است و در سمت جنوبی و بر جانب چپ کسی است که از سوی عرفات به منا می‌آید. گویند رسول خدا ﷺ در حجة الوداع خیمه خود را در این مکان زد و در جایی که محراب مسجد است، پنج نماز، از نماز ظهر تا نماز صبح خواند.

معتمد عباسی به سال ۲۵۶، محمد بن علی اصفهانی به سال ۵۵۹، ابن مرجانی به سال ۷۲۰، قایتبای به سال ۸۷۴، سلطان محمد قزلویه به سال ۱۰۷۲ و سلیمان آغا از جانب سلطان محمد به سال ۱۰۹۲ هر یک تعمیراتی در آن انجام داده‌اند. و در سال‌های اخیر بنای قدیمی ویران و مسجد زیبا، با گنجایشی وسیع در آن مکان، ساخته شده است.

این مسجد تنها در ایام مناباز است و متأسفانه اجتماع افراد بی سرپناه در آنجا مانع از حضور زائران - جز در اوقات نماز - می‌شود و به سختی می‌توان در آنجا نماز گزارد.

قبرستان ابوطالب

محوطه وسیعی است که در کنار پل حجون قرار دارد و اکنون گورستان مردم مکه است. در گذشته به نام «شعب ابی دُب» معروف بوده و عبدمناف، عبدالمطلب، ابوطالب، خدیجه کبری علیها السلام و تعداد زیادی از صحابه، تابعین و علما در آنجا مدفون اند. برخی به غلط گمان کرده‌اند شعب ابی طالب این جاست.

نام این قبرستان، مَعْلَاة است ولی در میان ایرانیان به قبرستان ابوطالب شهرت دارد.

مدینه منوره

مدینه، هجرت‌گاه پیامبر ﷺ مرکز تأسیس حکومت اسلامی و نام آورترین شهرهای اسلامی پس از مکه معظمه است. این شهر در پانصد کیلومتری شمال شرقی مکه قرار گرفته، و ارتفاع آن از سطح دریا ۹۱۶ متر است.

نام پیشین آن «یثرب» بوده و برخی تاریخ نگاران عقیده دارند که حدود قرن دوم پیش از میلاد مسیح، مردمی از نژاد مصر قدیم این شهر را در دست داشته‌اند.

شهرت این شهر به خاطر هجرت پیامبر بدان جاست. آن حضرت در سال ۶۲۲ م. که مصادف با ماه ربیع الأول بود، به این شهر درآمد و این هجرت مبدأ تاریخ مسلمانان گشت لیکن آغاز سال هجری را از ماه محرم گرفتند.

در قرآن و سنت پیغمبر و عرف مسلمانان، مردم شهر مدینه «انصار» و مسلمانان مکه «مهاجران» لقب گرفتند.

رسول خدا ﷺ در ماه‌های نخستین هجرت، میان دو گروه مهاجر و انصار عقد و پیمان برادری بست و پیمان نامه مدینه، که باید آن را کاملترین و جامع‌ترین اعلامیه حقوق بشر خواند، در این شهر و به فاصله کمتر از یک سال از هجرت نوشته شد و پس از آن مدینه مرکز حکومت اسلامی گردید.

مسجد النبی ﷺ

مسجد پیغمبر ﷺ که در قسمت شرقی مدینه بنا شده پس از مسجد الحرام، مشهورترین مسجد در تاریخ اسلام است. هنگامی که رسول خدا ﷺ به مدینه رسید در خانه ابویوب انصاری منزل گزید؛ جایی که شتر وی آنجا خوابید. زمین مسجد النبی از آن دو یتیم بود و در آنجا خرما خشک می‌کردند. رسول خدا ﷺ آن را به مبلغ ده دینار از ولی دو طفل خریدند و مسجد را در آن ساختند. مساحت زمین در آن روز حدود ۲۰۷۱ متر مربع بوده است. صحن مسجد را با ریگ سیاه فرش کردند و دیوارها را با خشت و گل بالا بردند. در ساختن بنای این مسجد شخص پیامبر ﷺ شرکت داشتند.

سقف قسمتی از مسجد را با شاخ و برگ درخت خرما

پوشانیدند و از تنه درخت خرما برای ستون‌های آن استفاده کردند. سه در از جانب شرق، غرب و جنوب برای آن قرار دادند. قبله نخستین مسلمانان «مسجد الاقصی بود که بعداً به سمت خانه کعبه تغییر یافت. مساحت مسجد النبی در سال‌های اخیر به حدود یک صد هزار متر رسیده است.

صُفَه

در داخل مسجد النبی صُفَه یا ایوانچه مانندی آماده ساخته بودند که مهاجران بی سر پناه در آن جا به سر می‌بردند. اینان همان دسته از مسلمانانند که به «اصحاب صُفَه» معروف گشتند.

در تاریخ آمده است:

پیش از آن که قبله از بیت المقدس به طرف کعبه تغییر کند محراب رسول خدا ﷺ در ناحیه شمال مسجد بود. پس از تغییر قبله به دستور پیامبر، آن قسمت را مسقف کردند و آن مکانی برای استراحت و سکونت مسلمانان مهاجر و بی پناه گردید که در توسعه مسجد در سال هفتم هجری داخل مسجد قرار گرفت.

آنچه امروزه به صُفَه معروف است، روزگاری «دکه الاغوات» و جایگاه خواجه‌های حرم بوده که وظیفه

حراست و خدمتگزاری حرم را به عهده داشته‌اند. و آن به دستور نور الدین زنکی در سال ۵۶۹ هـ. ق. بنا گردید.

خانه‌های زنان پیامبر ﷺ

خانه‌های زنان پیغمبر که به صورت حجره‌هایی بود، در سه طرف شمال، جنوب و شرق مسجد قرار داده شد و چون آن حضرت به جوار پروردگار شتافت، ایشان را در حجره عایشه که در کنار مسجد بود به خاک سپردند.

روضه نبوی

روضه نبوی در ناحیه جنوب شرقی (رو به سوی قبله) مسجد، یعنی مسافت میان قبر پیغمبر ﷺ و منبر آن حضرت است که طول آن بیست و دو متر و عرض آن پانزده متر می‌باشد. در محدوده روضه، مرقد مطهر، منبر و محراب واقع است. پیامبر ﷺ فرمود: «میان منبر و خانه من باغی است از باغ‌های بهشت.»

منبر

در سمت غربی محراب مسجد، منبری است از سنگ مرمر در کمال زیبایی که سلطان مراد سوم آن را در محرم

سال ۹۹۸ هجری به مسجد هدیه کرد و آن را به جای منبر قایتبای قرار دادند که در جایگاه منبر پیامبر خدا ﷺ گذاشته شده است.

محراب

محراب جایگاه نماز پیامبر ﷺ می باشد. در زمان آن حضرت چیزی به نام محراب وجود نداشت، در جریان توسعه مسجد در زمان ولید بن عبدالملک اموی، در محل نماز پیامبر ﷺ محرابی ساخته شد. این محراب در طول زمان دگرگونی‌ها را تحمل کرده و بنای فعلی آن از دوره سلطان اشرف قایتبای از سلاطین مملوکی مصر، باقی مانده است.

ستون‌های مسجد نبوی

در مسجد نبوی ستون‌هایی است که هر یک نامی خاص دارد. هشت ستون از زمان پیامبر ﷺ هنوز در مسجد باقی است که با رنگ سفید مشخص شده‌اند که عبارتند از: ستون مُخَلَّقَه: این ستون بر جایی نهاده شده که تنه درخت خرمایی که پیامبر ﷺ به هنگام ایراد خطبه بر آن تکیه می‌کرد، در آنجا بوده است و پس از آن که برای آن حضرت منبری ساختند از آن ستون ناله‌ای برخاست و به

همین دلیل به آن ستون «حنانه» می‌گفتند.

ستون توبه: آن را ستون ابولبابه نیز می‌نامند پس از شکست بنو قریظه ابولبابه به خاطر گناهی که مرتکب شد، مورد بی توجهی پیامبر ﷺ و یاران آن حضرت قرار گرفت و سرانجام خود را به ستون مسجد بست تا آن که آیه‌ای در پذیرفته شدن توبه او به رسول خدا ﷺ نازل گردید.

ستون مَحْرَس: در کنار این ستون، علی رضی الله عنه می‌ایستاد و از رسول خدا محافظت می‌کرد. این ستون را به نام استوانه علی رضی الله عنه نیز می‌شناسند؛ زیرا جایگاه نماز آن حضرت بوده است.

ستون وُقُود: در کنار این ستون رسول الله ﷺ با سران قبایل و هیأت‌های نمایندگی و سیاسی دیدار کرده و آنان را به حضور می‌پذیرفتند.

ستون سریره: رسول خدا ﷺ در کنار این ستون تختی از شاخه‌های خرما می‌گذاشت و شب بر روی آن استراحت می‌کرد.

مقام جبرئیل

جبرئیل امین در این مکان خدمت رسول الله مشرف می‌شده است.

درهای مسجد النبی

زمانی که مسجد النبی ساخته شد، سه در برای ورود و خروج مردم ساختند، برخی از اصحاب نیز در حاشیه مسجد خانه ساخته، دری به درون مسجد باز کردند. در سال سوم هجرت، قبل از غزوه احد، به دستور پیامبر ﷺ همه درهای خانه‌ها به جز در خانه علی علیه السلام به مسجد بسته شد. تعداد درهای مسجد در امتداد زمان تغییراتی یافته است مشهورترین آنها عبارتند از:

۱ - باب الرحمه ۲ - باب جبرئیل

۳ - باب السلام ۴ - باب النساء

با توسعه‌های اخیر، مسجد النبی هم اکنون هفت در دارد.

مناره‌های مسجد

در توسعه زمان ولید بن عبدالملک بر چهار گوشه مسجد النبی چهار مناره ساخته شد، پس از آن مناره دیگری نیز ساخته شد که مناره اصلی مسجد عبارت بود از: مناره‌های سلیمانیه، مجیدیه که در دو سوی ضلع شمالی قرار داشت و مناره‌های قایتبای و باب السلام که در دو سوی ضلع جنوب شرقی و ضلع غربی مسجد واقع بود.

در افزوده‌های جدید مسجد، شش مناره دیگر ساخته شده و بدین ترتیب مجموع آنها به ده عدد می‌رسد.

بقیع

قبرستان بقیع قدیمی‌ترین و شناخته‌ترین قبرستان در اسلام است. آن را «بقیع غرقده» نیز می‌نامند. این قبرستان در ناحیه شرقی مدینه واقع شده است.

مزار امام حسن مجتبی، امام سجاد، امام محمد باقر و اما جعفر صادق علیهم‌السلام و به قولی حضرت زهرا علیها‌السلام در آن جاست. قبر ابراهیم، رقیه، ام کلثوم و زینب برخی از فرزندان رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در آنجاست. فاطمه بنت اسد مادر امیر مؤمنان علیه‌السلام، عباس بن عبدالمطلب عموی پیامبر، زینب فرزند خزیمه، ریحانه، ماریه قبطیه، زینب بنت جحش، ام حبیبه، حفصه، سوده، صفیه، جویریة، عایشه و ام سلمه همسران رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم نیز در آنجا مدفونند.

چهره‌های سرشناس دیگری چون: محمد حنفیه، فرزند امیر مؤمنان علیه‌السلام عقیل بن ابی طالب برادر آن حضرت، عبدالله بن جعفر همسر حضرت زینب علیها‌السلام، اسماعیل فرزند امام صادق علیه‌السلام، عاتکه، صفیه عمه‌های رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و بسیاری از صحابه و تابعین و علما در بقیع مدفون‌اند.

مساجد مدینه

در مدینه مساجد فراوانی وجود دارد که اسامی برخی از آنها عبارت است از:

- ۱ - مسجد قبا، مسجد ذوقبلتین، ۳ - مسجد جمعه،
- ۴ - مسجد فضیخ، ۵ - مسجد فتح، ۶ - مسجد علی،
- ۷ - مسجد غمامه، ۸ - مسجد الاجابه (مباهله)، ۹ - مسجد فاطمة الزهراء، ۱۰ - مسجد امام علی بن ابی طالب،
- ۱۱ - مسجد سلمان، ۱۲ - مسجد شجره، ۱۳ - مسجد معرس، ۱۴ - مسجد ثنية الوداع، ۱۵ - مسجد ابوذر،
- ۱۶ - مسجد سقیا، ۱۷ - مسجد و مشربة ام ابراهیم.

مسجد قبا

قبا دهکده‌ای بوده در دو میلی مدینه که مقارن هجرت پیامبر ﷺ به این شهر، طایفه بنی عمرو بن عوف در آن

سکونت داشتند. پیامبر ﷺ پس از ورود به مدینه با کمک اصحاب و یارانش اولین مسجد را که به قبا نامگذاری شد در همین مکان ساختند. هم اکنون مساحت تقریبی مسجد و بناهای جانبی مربوط به آن به ۱۳۵۰۰ متر مربع رسیده و به شکل زیبایی ساخته شده است. که جای ۲۰۰۰۰ نمازگزار را دارد و چهار مناره که هر کدام ۴۷ متر طول دارد. آیه **«لَمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى»** درباره همین مسجد نازل شده است.

مسجد قبلتین

این مسجد در فاصله ۳/۵ کیلومتری مسجد النبی ﷺ در شمال غربی مدینه قرار دارد و در ماه شعبان، سال دوم از هجرت، هنگامی که پیغمبر نماز ظهر را می خواندند آیه **«فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا»** نازل و آن حضرت برای نماز روی خود را از بیت المقدس به طرف کعبه برگرداندند. در این مسجد، به یاد بود این تغییر، دو محراب به سوی قبله نخستین و قبله دوم ساخته بودند لیکن در نوسازی اخیر آنها را برداشته اند. مساحت مسجد در بازسازی اخیر در سال ۱۴۰۸ ه. ق. به سه هزار و نهصد و بیست متر مربع رسیده است.

مسجد جمعه

پس از مسجد قبا، این مسجد از جهت تاریخی دومین مسجد است. پیامبر ﷺ پس از حرکت از قبا به طرف مدینه در محله‌ای که خاندان بنی عمرو بن عوف ساکن بودند روز جمعه فرود آمدند و اولین نماز جمعه را در آنجا اقامه کردند سپس جای آن مسجدی ساخته شد.

این مسجد در سال ۱۴۱۲ توسط دولت سعودی در مساحت ۱۶۳۰ متر بازسازی شد.

مسجد فضیخ

این مسجد در انتهای شارع العوالی واقع شده و از مساجد تاریخی و معروف است. فضیخ درخت خرما است و از آنجا که در محل این مسجد درخت خرما بوده به این اسم نامیده شده است، نام دیگر آن مسجد رد شمس می‌باشد. این مسجد اخیراً تخریب گردیده و احتمال دارد بنای جدیدی در آن احداث گردد.

مسجد فتح

این مسجد در شمال غربی مدینه در دامنه کوه سلع بر بلندی قرار دارد. در این مکان بود که رسول خدا ﷺ در

جنگ خندق از خداوند طلب فتح و پیروزی کرد و خداوند دعای آن حضرت را مستجاب نمود و مشرکان شکست خوردند. برخی نیز گفته‌اند سوره فتح در این مکان بر پیامبر ﷺ نازل شد. پس از آن روی این تپه مسجد فتح را بنا نهادند.

بنای فعلی مسجد فتح که مربوط به سال ۱۲۷۰ هجری قمری است حدود ۲۴ متر مربع و ارتفاع آن ۴/۵ متر می‌باشد.

مسجد علی رضی الله عنه

این مسجد در جنوب مسجد فتح و مشرف بر وادی بطحان است. گویند در مدت محاصره شهر مدینه در جنگ احزاب امیر المؤمنین رضی الله عنه در آن به عبادت می‌پرداخته است. در نزدیکی این مسجد مسجد دیگری است که به نام مسجد فاطمه رضی الله عنها معروف است و همراه با مساجد فتح، سلمان، ابوبکر، عمر و مسجد قبلتین به نام مساجد سبعة معروف‌اند.

مسجد غمامه

غمامه به معنای ابر است. واقعی می‌نویسد: نخستین

نماز عید که رسول خدا ﷺ به سال دوم هجرت در مدینه خواند، در صحرا بود. آن حضرت نماز را در صحرا خواند سپس در سدهٔ دوم هجرت، آن نمازگاه را مسجد کردند. در سبب نامگذاری آن به «غمامه» نوشته‌اند: رسول خدا در آنجا برای باران دعا کرد و چون دعا خواند ابری پدید آمد و باران بارید.

این مسجد هم اکنون توسعه یافته و به سبکی نو ساخته شده است.

مَشْرَبَةُ ام ابراهیم

در سبب نامگذاری آن نوشته‌اند: ماریهٔ قبطیه، ابراهیم فرزند رسول خدا ﷺ را در این مکان به دنیا آورد. و در تاریخ آمده است: رسول خدا ﷺ در مشربهٔ ام ابراهیم نماز گزارد. مشربه بستانی بوده است در منطقهٔ عالیّه یا عوالی مدینه، در شمال مسجد بنی قریظه، در حال حاضر آثار آن از میان رفته و به صورت یک قبرستانی باقی مانده است.

مسجد ابوذر

این مسجد در انتهای شارع ابوذر فعلی است و اخیراً آن را تخریب کرده و از نو با مساحتی بیشتر ساخته‌اند.

مسجد شجره

این مسجد در فاصله یک فرسنگ و نیم از مدینه قرار داشته که اکنون با گسترش شهر، این مسافت کمتر شده است. چون درخت کناری در کنار مسجد بوده، این مسجد به نام «شجره» معروف گردیده است. اهمیت این مسجد بیشتر در آن است که رسول خدا ﷺ در عمره حدیبیه، عمره القضاء و در حجة الوداع، در آنجا محرم شد. هم اکنون حاجیان ایرانی که پیش از اعمال عمره به مدینه می‌روند، در مسجد شجره احرام می‌بندند. این مسجد در سال‌های پیش بسیار محقر و خالی از نظافت بود. در نوسازی اخیر (از ۱۳۶۶ به بعد) بر مساحت مسجد افزوده‌اند؛ چنانکه مساحت مسجد حدود ۲۶۰۰۰ متر مربع می‌باشد. در بیرون مسجد بیش از پانصد دوش حمام و بیش از سیصد و پنجاه عدد دستشویی ساخته شده است.

مسجد مباحله

مسجدی را که به نام «مسجد مباحله» نشان می‌دهند، نماینده رویدادی تاریخی و بزرگ است. «مباحله» در لغت «بر یکدیگر نفرین و لعنت کردن» است. در سال دهم هجرت گروهی از ترسایان نجران

(ناحیه‌ای است در یمن در جنوب عربستان) نزد حضرت رسول ﷺ آمدند و درباره عیسی ﷺ با او گفتگو کردند. رسول خدا ﷺ فرمود: عیسی بنده خدا و کلمه او بود که آن را بر مریم القا فرمود. گفتند چگونه ممکن است انسانی بی پدر به دنیا آید؟ قرآن در این باره نازل شد که مثل عیسی، مثل آدم است. چون گفتگو دراز گردید رسول خدا ﷺ به حکم خدا فرمود: ما و شما پسران، زنانمان و خودمان مباحله می‌کنیم تا دروغ‌گویان مشمول لعنت الهی گردند. در آن روز که بیست و چهارم و به قولی بیست و یکم ذوالحجه بود، رسول خدا با علی مرتضی و فاطمه زهرا و حسن و حسین ﷺ برای مباحله بیرون شدند. ترسایان چون شکوه و جلال آن بزرگواران را دیدند، ترسیدند و از مباحله چشم پوشیدند و با رسول ﷺ مصالحه کردند و جزیه پذیرفتند.

احد

دره و کوهی است که بدین نام شهرت دارد و در یک فرسنگی شمال مدینه واقع شده، و هم اکنون به خاطر گسترش شهر، قسمت فراوانی از این فاصله را ساختمان‌ها پر کرده است.

این جا بود که دومین جنگ میان مسلمانان و مشرکان

مکه در سال سوم هجرت رسول ﷺ در گرفت. هنگامی که به رسول خدا خبر دادند ابوسفیان با سپاهیانش به مدینه روی نهاده‌اند، حضرتش شورای جنگی تشکیل داد.

نظر سالخورده‌گان این بود که شهر حالت دفاعی داشته باشد ولی جوانان که قاطعیت بیشتری داشتند، گفتند: به بیرون شهر می‌رویم و بر دشمنان حمله می‌بریم چون اینان در اکثریت بودند. رسول خدا ﷺ رأی آنان را پذیرفت. سلاح پوشید و آماده رفتن شد. از سوی دیگر مشرکان مکه خود را به ذوالحلیفه رساندند و از آنجا به شمال یثرب رفتند و در کنار احد موضع گرفتند. شمار سپاهیان اسلام یک هزار تن بود. پیش از شروع جنگ عبدالله بن ابی - سردسته منافقان - به عنوان اعتراض با سیصد تن از مردم خود به مدینه برگشت و گفت: محمد از بچه‌ها پیروی کرد و رأی مرا نادیده گرفت. مشهور است که آیه ۱۶۷ سوره آل عمران درباره او نازل شد.

با جدا شدن عبدالله و پیروان او از پیامبر، تنها هفتصد تن باقی ماندند. رسول خدا ﷺ عده‌ای از تیراندازان را بر جبل رمات گمارد و به عبدالله بن جبیر، سردسته تیراندازان فرمود مواظب باشید دشمن از پشت سر به ما حمله نکند. تا پایان جنگ بر جای خود باشید، جنگ به سود ما باشد یا به

زیان ما.

با نخستین حملهٔ مسلمانان، سپاه مکه عقب نشست و سربازان اسلام به گردآوری غنیمت پرداختند. گروه تیرانداز نیز برای آن که از به دست آوردن غنیمت عقب نماند، موضع خود را رها کرد و عبدالله هرچه کوشید مانع آنان شود نپذیرفتند. همین که آنان مدخل دره را رها کردند سواره نظام دشمن به سرکردگی خالد بن ولید، ناگهان بر سپاه اسلام حمله برد، در جریان این حمله حمزه عموی رسول خدا ﷺ و نزدیک به هفتاد تن از مسلمانان شهید گردیدند. مزار حمزه سیدالشهدا و دیگر شهیدان در دامنه کوه قرار دارد.

در شمار شهدای احد افرادی چون: مصعب بن عمیر، حنظله غسیل الملائکه نیز به چشم می‌خورند. پیامبر ﷺ از شهادت حمزه بسیار غمگین شد و به او لقب «سید الشهداء» داد.

فهرست

۳	شبه جزیره عربستان
۵	مکه
۶	مسجد الحرام
۷	خانه کعبه
۱۵	عرفات
۱۵	مشعر الحرام
۱۶	منا
۱۷	مساجد مکه
۱۹	مدینه منوره
۲۰	مسجد النبی ﷺ
۲۳	ستون‌های مسجد نبوی
۲۵	درهای مسجد النبی
۲۶	بقیع
۲۷	مساجد مدینه
۳۳	احد

حوزه نمایندگی ولی فقیرہ امور حج و زیارت

